

Päiväys
30.8.2021

Dnro
LPR/27/12.03.03.07/2021

Taipalsaaren kunta
Kellomäentie 1
54920 TAIPALSAARI

Viite: lausuntopyyntö, pvm. 24.5.2021

TAIPALSAAREN KIRKONKYLÄN, SAIMAANHARJUN ja KETVELEEN OSAYLEISKAAVA, LUONNOSVAIHE

Taipalsaaren kunta on pyytänyt Etelä-Karjalan alueellisen vastuumuseon lausuntoa Kirkonkylän, Saimaanharjun ja Ketveleen osayleiskaavan luonnoksesta. Museo vastaa maakunnan arkeologisen kulttuuriperinnön ja rakennetun kulttuuriympäristön suojelun asiantuntijalausunnoista.

Kirkonkylän, Saimaanharjun ja Ketveleen suunnittelualue kattaa Taipalsaaren kunnan keskeisimmät taajama-alueet ympäristöineen. Kaavoitettavan alueen pinta-ala on noin 3 890 hehtaaria. Osayleiskaava laaditaan oikeusvaikutteiseksi.

Kulttuuriympäristöselvitysten osalta työn yhteydessä on laadittu selvitys rakennetusta ympäristöstä. Arkeologisesta kulttuuriperinnöstä selvitys toteutetaan lausuntoaineiston mukaan ehdotusvaiheessa. Kaavaselostuksen mukaan Museovirasto on lausunut hankkeen osallistumis- ja arviointisuunnitelmasta, että *arkeologisen inventoinnin tulee minimissään kohdistua muuttuvan maankäytön alueille.*

Arkeologinen kulttuuriperintö

Suunnittelualue on keskiajan ja uuden ajan taitteesta periytyvän Taipalsaaren hallintopitäjän historiallinen ydinalue. Osoituksena keskeisestä merkityksestä suunnittelualueella sijaitsi mm. Taipaleen kartano, joka Kustaa Vaasan kuninkaankartanoverkosta rakennettaessa vuonna 1555 oli kruunulla jo vanhastaan nimismiehenkartanona, ja joka myöhemmin luovutettiin vuonna 1571 itsenäistyneen Taipalsaaren seurakunnan pappilaksi (Ylönen 1976). Seurakunta puolestaan oli ilmeisesti jo ennen itsenäistymistään ehtinyt toimia muutaman vuosikymmenen kappeliseurakuntana. Seurakunnan varhaisimman, 1500-luvulta alkaen käytössä olleen hautausmaan jäännökset sijaitsevat nykyisellä kirkonkylällä

Hyvinvointi- ja sivistyspalvelut | Museotoimi

PL 239, 53101 Lappeenranta | Kristiinankatu 9 | puh. 05 6161

museot@lappeenranta.fi | www.lappeenranta.fi

kunnantalon tontilla. Taipalsaaren kirkonkylän seudun historiallinen merkitys näkyy myös arkeofyyttihavainnoissa, joissa tummantulikukan esiintymän osalta on tihentymä Kirkkosaaren alueella (Laji.fi). On selvää, että suunnittelualueen asutuksen juuret ulottuvat parisataa vuotta kestänyttä keskiaikaa syvemmälle menneisyyteen ja pohjaavat vahvasti rautakauteen. Suunnittelualueelta tunnetaankin yksittäisiä kiinteitä muinaisjäännöksiä rautakaudelta, mutta suurempi joukko kohteita on arvattavasti edelleen löytymättä.

Suunnittelualueella toteutetut arkeologiset, yleiskaavataso pohja-aineistoksi osin soveltuvat selvitykset muodostavat lyhyen listan. Timo Miettinen toteutti Taipalsaaren koko kunnan kattavan ensimmäisen ja toistaiseksi ainoan perusinventoinnin lähes puoli vuosisataa sitten vuonna 1975. Tämän jälkeen Taipalsaaren inventointitilannetta on täydennetty Tuija Kirkisen Taipalsaaren rautakauteen keskittyneellä teemainventoinnilla vuonna 1992 ja Helsingin yliopiston kenttätyökurssin Taipalsaaren täydennysinventoinnilla, jossa etsittiin uusia sekä kivikauteen että rautakauteen ajoittuvia kohteita vuonna 2000. Kummatkin selvitykset kattavat myös osin suunnittelualueetta.

Muita pienialaisempia selvityksiä ovat Taipalsaaren Konstunrannan asemakaavamuutosta varten toteutettu tarkkuusinventointi (Laulumaa 2016), Pappilanniemen asemakaava-alueen inventointi vuonna 2014 sekä maanpäällisillä (Halinen, ei raporttia) että vedenalaisilla osuuksilla (Salo 2014) ja yksittäisten kohteiden tarkastukset sekä kaivaukset tunnetuilla muinaisjäännöskohteilla, näistä tunnetuimpana Vaaterannan kivikautisen asuinpaikan ja punamultakalmiston tutkimukset. Lisäksi vedenalaisia muinaisjäännöksiä on etsinyt kivikauden osalta Koivikko vuonna 1998.

Museovirasto ohjeistaa arkeologista kulttuuriperintöä ja kaavoitusta käsittelevässä valtakunnallisessa standardointiohjeessaan (2020), että *arkeologista inventointia on syytä edellyttää alueilla:*

- *joita ei ole koskaan inventoitu ja joilla voidaan olettaa olevan aiemmin tuntemattomia kiinteitä muinaisjäännöksiä tai muita kulttuuriperintökohteita,*
- *joiden inventointi on yli 10 vuotta vanha,*
- *joista historiallisen ajan muinaisjäännösten/kulttuuriperintökohteiden tiedot puuttuvat ja*
- *joista vedenalainen kulttuuriperintö on inventoimatta.*

Minimissään yleiskaava-alueilta inventoidaan muuttuvan maankäytön alueet.

Museon tietojen mukaan suunnittelualueen inventointitilanne on pääosin yli 20 vuotta vanha, osin kohdetiedot ovat jo noin 30 vuotta

takaa ja muutamilta kohteilta tuoreimmat havainnot ovat näitäkin vanhempia. Lisäksi historiallisen ajan kohteiden huomiointi on ollut suunnittelualueella toistaiseksi vähäistä huolimatta siitä, että kyseessä on Taipalsaaren historiallisen hallintopitäjän ydinalue. Yhteenvedon voidaan todeta, että suunnittelualueelta ei ole käytettävissä nykystandardien mukaista yleiskaavan tausta-aineistoksi soveltuvaa selvitystä.

Ajantasaisen, kokoavan arkeologisen selvityksen puuttumisesta museolla on tarjota oheiset, havainnollistavat muinaisjäännösrekisteriesimerkit. Taipalsaaren ensimmäinen 1500-luvulta käytössä ollut hautausmaa lisättiin muinaisjäännösrekisteriin vuonna 2020. Taipalsaaren Pappilan tontti, jossa toimi 1500-luvulla Lappeen kihlakunnan merkittävin kartano, ja jolla on ollut myöhemmin useita pappilan palo- ja rakennusvaiheita, on viety muinaisjäännösrekisteriin vuonna 2021. Esimerkit kuvaavat aiempien inventointien suuntautuneisuutta esihistoriaan sekä selvitystilanteen sirpaleisuutta suunnittelualueella.

Museoviraston ohjeistuksen mukaisesti museo katsoo, että muuttuvan maankäytön alueiden selvityksen lisäksi suunnittelualueella on selkeä tarve yleiskaavatason arkeologiselle perusinventoinnille, jolla alueen selvitystilanne päivitetään vastaamaan nykypäivän standardeja. Inventoinnissa tulisi käydä läpi suunnittelualueen kaikki tunnetut muinaisjäännökset ja muut arkeologiset kulttuuriperintökohteet kohteiden säilyneisyyden arvioimiseksi ja suojelustatuksen arvottamiseksi. Lisäksi tulisi etsiä mahdollisuuksien mukaan uusia kohteita, sillä erityisesti historiallisen ajan kohteiden huomiointi ei vanhemmissa selvityksissä vastaan nykypäivän käytäntöä. Muinaisjäännöksille tarvitaan myös maastohavaintoihin pohjautuvat, perustellut aluerajaukset, jotka nyt puuttuvat monilta rekisterikohteilta.

Museolla on tiedossa seuraavat etukäteishavainnot suunnittelualueelta. Tarkempien tietojen saamiseksi inventoinnin toteuttajan on tarpeen olla yhteydessä museon arkeologiin ennen inventointia.

-Yleisöilmoitus 2021 Leikonrannan sisällissodan aikaisista kivirakenteista (2021).

-Etelä-Karjalan museon maakunta-amanuenssin kirje Museovirastoon maankaivussa todetuista kiinteistä muinaisjäännöksistä peltomaan alapuolella kirkon tontin eteläkärjen lähetyvillä (23.3.1998).

Kaavaselostuksen kuvan 30 osalta museo selventää, että Museoviraston muinaisjäännösrekisterissä on kuvattu tunnetut muinaismuistolaila (295/1963) suojellut *kiinteät muinaisjäännökset*

punaisella ja tarvittaessa kaavalla suojeltavat *muut kulttuuriperintökohteet* ruskealla värillä. Kaavakartan kommentointi selvityksen puuttumisen vuoksi on ennenaikaista.

Arkeologisia kenttäpalveluita tarjoavien toimijoiden yhteystiedot löytyvät Museoviraston ao. sivustolta. Museon lausunto liitetään tarjouspyynnön oheen ohjaamaan selvityksen tekoa.

<https://www.museovirasto.fi/fi/kulttuuriymparisto/arkeologinenkulttuuriperinto/arkeologisen-kulttuuriperinnontutkimus/arkeologisten-kenttatoiden-tilaaminen>

Museoviraston ohjeistuksen mukaan kenttätutkimuksen tekijän tulee toimittaa raportti digitaalisena arviointia varten alueellisen vastuumuseon arkeologille. Arvioinnissa varmistetaan, että selvitys vastaa sille edellä asetettuja tavoitteita. Raportti toimitetaan museon arvioinnin jälkeen Museovirastoon, jossa se tallennetaan sähköiseen asianhallintajärjestelmään ja julkaistaan julkisessa palvelussa:

<https://asiat.museovirasto.fi/>

Tutkimusraporttien tiedot tallennetaan myös muinaisjäännösrekisteriin, jonka tietoja voi selata kaikille avoimessa Kulttuuriympäristön palveluikkunassa www.kyppi.fi.

Verkossa julkaistava tutkimusraportti ei saa sisältää yksityishenkilöiden henkilötietoja, esim. maanomistajan nimiä tai osoitteita. Nämä tiedot voi toimittaa tarvittaessa erikseen.

Rakennettu kulttuuriympäristö

Kaavaa varten on teetetty rakennetun kulttuuriympäristön inventointi vuosina 2019-2021. Inventointi on tehty yleiskaavoitusta varten tarvittavalla tarkkuudella, ja siinä on määritelty tarkastelualueen rakennuskannan kulttuurihistoriallisia arvoja. Tosin Haikkaanlahden alueelta on jäänyt ainakin Innalan talo inventoimatta, joten kaava-alueelle sijoittuva Haikkaanlahden maakunnallisesti arvokas maisema-alue tulee vielä inventoida rakennetun kulttuuriympäristön näkökulmasta. Inventointiraportin mukaan 24 kohteen katsottiin omaavan sellaisia arvoja, että niiden osalta suositellaan suojelumerkintää. Lisäksi Taipalsaaren hautausmaan ja Taipalsaaren sairaalan alueet on suositeltu osoitettavaksi kyläkuvan kannalta merkittäviksi ja säilytettäväksi alueeksi/ympäristöksi.

Suurin osa inventointiraportissa suojeltaviksi suositelluista rakennuksista on saanut yleiskaavaluonnoksessa suojelumerkinnän. Kuitenkin seuraavista kohteista suojelumerkintä on jätetty kaavaluonnoksesta pois:

- 831-401-1-253 (Sairaalan alue)
- 831-409-1-821 (Saunasaari)
- 831-409-1-47 (Siimesranta)
- 831-409-1-927 (Eteläniemi)

Sairaalan alue muodostuu viidestä 1960-luvun lopulla rakennetusta arkkitehti Veli A. Klamin suunnittelema rakennuksesta, joista sairaalan henkilökunnalle rakennetut asuinrakennukset ovat rapistuneet käyttämättöminä ja kokeneet ilkkivaltaa. Sairaalarakennuksessa sen sijaan on toiminta jatkunut, ja se vaikuttaa melko hyväkuntoiselta. Näin ollen rakennuksen kunto ei tiettävästi ole esteenä suojelumerkinnän laittamiseksi kaavaan. Ongelma lieneekin se, että 1960-luvun jälkipuoliskon rationaalisen arkkitehtuurin arvoja eivät vielä ole yleisesti tunnistettu. Yleiskaavaa varten rakennus on inventoitu ja valokuvattu vain ulkoa, eikä rakennuksen sisältä löytyviä yksityiskohtia ole voitu arvioida. Sairaalarakennuksesta tarvitaan huolellisempi rakennushistorianselvitys, sillä alueella on yleiskaavoituksen kanssa samanaikaisesti menossa asemakaavoitus. Asemakaavaluonnoksesta Etelä-Karjalan aluevastuumuseo on lausunut sairaalarakennuksen osalta seuraavaa: *”Museo edellyttää, että alueella tehdään dokumentoituva kulttuuriympäristön inventointi, jossa rakennusten ulkoasun lisäksi dokumentoidaan sairaalarakennuksen sisätiloja ja arvioidaan säilyneisyyttä ja kulttuurihistoriallista merkittävyyttä.”*

Osayleiskaavaluonnoksessa sairaalalla on merkintä KTY TOIMITILARAKENNUSTEN ALUE. Alue on tarkoitettu asemakaavoitettavaksi. Museo ehdottaa, että sairaalarakennuksen merkinnäksi muutetaan sr-t, jolloin suojelutarvetta tarkastellaan asemakaavan laadinnan yhteydessä huolellisten selvitysten ja arvioiden pohjalta uudelleen. Kaavaluonnoksen selostuksesta ei löydy perusteluja sille, että inventointiraportin ehdottama suojelumerkintä on jätetty pois kaavasta.

Kaavaluonnoksessa muulla sairaala-alueella merkintä AP-1 PIENTALOVALTAINEN ASUNTOALUE. Kaavamääräysten mukaan alue varataan pääosin tiiviiseen ja tiivistettävään pientaloasutukseen. Asuinkaavoituksen yhteydessä alueelle voidaan varata myös asuinympäristöön soveltuvia työtiloja, asumiselle tarpeellisia julkisia ja yksityisiä palveluja, alueen sisäisiä liikenneväyliä, pysäköintialueita, alueen asukaita palvelevia virkistys- ja puistoalueita sekä yhdyskuntateknisen huollon alueita. Alueen tiivistämistä tutkitaan asemakaavalla. Museon näkemyksen mukaan hienoa kangasmaastoon väljästi sijoittunutta sairaala-aluetta ei tule rakentaa täyteen pientaloja, vaan väljyys sairaalarakennuksen ympärillä tulee säilyttää. On myös syytä harkita, voisiko uudisrakennusten kohdalla jatkossakin sijaita rivitaloja ja pienkerrostaloja vanhan sairaala-alueen

mallin mukaisesti. Tällöin alueen ilme ei muuttuisi täydennysrakentamisen myötä radikaalisti.

Sairaalan osalta museo haluaa muistuttaa, että MRL 12 §:n mukaan rakentamisen ohjauksen tavoitteena on edistää rakentamista, joka perustuu elinkaariominaisuuksiltaan kestäviin ja taloudellisiin, sosiaalisesti ja ekologisesti toimiviin sekä kulttuuriarvoja luoviin ja säilyttäviin ratkaisuihin. Olemassa olevan rakennuskannan säilyttäminen on sekä kulttuurisen että ekologisten kestävyyskannalta ensisijainen ratkaisu. Uudisrakentaminen tuottaa enemmän päästöjä ja kuluttaa enemmän luonnonvaroja kuin vanhan kunnostaminen.

Osayleiskaavassa ilman suojelumerkintää jääneet Saunasaari, Siimesranta ja Eteläniemi edustavat 1920- ja 1930-lukujen pienimuotoista huvilarakentamista pinta-alaltaan suhteellisen pienillä saarilla. Päärakennuksiin on tehty myöhempiä muutoksia, mutta ne ympäristöineen osoittavat, että Saimaan saaristossa on ollut tilaa myös vaatimattomammille kesähuviloille. Niiden säilyminen on toivottavaa. Kaavaselostuksesta ei löydy perusteluja sille, miksi ne on jääneet ilman suojelumerkintöjä vastoin inventointiraportin suosituksia. Museo suosittelee harkitsemaan uudelleen suojelumerkintää näiden kiinteistöjen kohdalla. Jos suojelumerkintä jätetään pois vastoin inventointiraportin suositusta, se on syytä perustella selostuksessa.

Inventointiraportissa on valokuva keskustassa seurankuntakeskuksen viereisellä tontilla (reknro 813-417-9-6, osoite Savilahdentie 22) sijaitsevasta komeasta kivinavetasta maantien varrella. Kirkonkylän maisemassa näin merkittävällä paikalla sijaitseva kivinavetta ansaitsee museon mielestä suojelumerkinnän, sillä se hienosti muistuttaa alueen maanviljelyshistoriasta.

Maakunnallisesti arvokasta Nikinlahden kulttuurimaisemaa kaava ei huomioi kaikilta osin riittävästi. Nikin hovin (831-409-3-91) talouskeskuksesta itään sijaitsevalle peltoalueelle on kaavassa merkitty maantien läheisyyteen AT eli Kyläalue. Kaavamääräysten mukaan *”Alueelle saa rakentaa pysyvää asutusta, maatilojen talouskeskuksia, asumista häiritsemätöntä työpaikkatoimintaa, yksityisiä ja julkisia palveluja sekä loma-asuntoja.*

Asuinrakennuksen rakennuspaikan pienin koko on 3 000 m². Rakennuspaikalle saa rakentaa yhden yksiasuntoisen asuinrakennuksen, jonka kerrosala saa olla enintään 300 k-m². Asuinrakennuksen lisäksi saa rakentaa saunan, aitta- ja talousrakennuksia. Rakennuspaikalle sallittu koko-naiskerrosala saa olla enintään 400 k-m².” Kaava mahdollistaa täten sen, että Nikin hovin kulttuurihistoriallisesti arvokas pihapiiri ei välttämättä enää tulevaisuudessa näy maantielle yhtä hyvin kuin nykyään.

Kulttuurimaiseman säilymisen takia museo katsoo, että AT-alue tulee poistaa tältä osin. Sen sijaan maakuntakaavassa arvokkaaksi kulttuurimaisemaksi osoitettu peltoalue tulisi merkitä MA eli *MAISEMALLISESTI ARVOKAS PELTOALUE*. Alue on tarkoitettu maa- ja metsätalouden harjoittamiseen. Alueiden säilyminen avoimina ja viljelykäytössä on maisemakuvan kannalta tärkeää.

Haikkaanlahden maakunnallisesti arvokkaalle maisema-alueelle on merkitty oikeutetusti laajahko perinnemaisema-alue (pe), jolle kaavassa on seuraava määräys: *Paikallisesti arvokas perinnemaisema-alue, joka tulisi säilyttää alkuperäisessä käytössä ja hoitaa erillisen hoitosuunnitelman avulla*. Kuitenkin tämän alueen laitamille on merkitty neljä uutta rakennuspaikkaa. Nämä kaksi kaavamerkintää ovat ristiriitaisia. Toisaalta alue kehoitetaan säilyttämään laidunnusalueena, mutta kuitenkin sinne on lupa rakentaa. Näin ollen on syytä vielä harkita uusien rakennuspaikkojen vähentämistä tai siirtämistä perinnemaisema-alueen ulkopuolelle.

ETELÄ-KARJALAN MUSEO

Asiakirjan ovat allekirjoittaneet sähköisesti arkeologi Esa Hertell, rakennustutkija Niina Kauria ja museotoimenjohtaja Päivi Partanen

Tiedoksi

Museovirasto / kirjaamo

Kaakkois-Suomen ELY-keskus / kirjaamo, Pertti Perttola, Tuija Mustonen, Suvi Karppinen

Allekirjoitukset:

Allekirjoitus: Vahvistan tämän asiakirjan sisällön oikeelliseksi

Nimi: **Hertell Esa**
ULAPPA\hertelej

2021-08-30 09:27:20 (UTC+03:00)

Sähköisesti allekirjoitettu

Allekirjoitus: Vahvistan tämän asiakirjan sisällön oikeelliseksi

Nimi: **Kauria Niina**
ULAPPA\kauriann

2021-08-30 10:19:56 (UTC+03:00)

Sähköisesti allekirjoitettu

Allekirjoitus: Vahvistan tämän asiakirjan sisällön oikeelliseksi

Nimi: **Partanen Päivi Museo**
ULAPPA\partanpm

2021-08-30 15:34:18 (UTC+03:00)

Sähköisesti allekirjoitettu